

УДК 070.482

О.М. Бляшук

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА ІМ. МИТРОПОЛИТА ПЕТРА МОГИЛИ В ЛУЦЬКУ 1932-1939 РОКАХ: ІСТОРИКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка наукової проблеми. Релігія завжди мала вагомий вплив на формування морально-етичного, патріотичного світогляду нації. У цьому контексті слушною є думка А. Юраша, який стверджує, що «недооцінка церковного фактору чи його гіпертрофоване розуміння часто заважають Церкві стати вагомим фактором стабілізації і консолідації нації» [12].

Основи християнської моралі є визначальними для публікацій на шпальтах православної преси Волині. Культура і мораль є універсальним засобом розвитку самосвідомості та комунікації. Адже вона, регулюючи систему етичних норм і цінностей, виступає регулятивним чинником людської комунікації. Церква як соціальний інститут за допомогою мас-медіа, що функціонують під її егідою, активно пропагує морально-етичні цінності, об'єднує громаду, регламентує поведінку людей у ній, дає емоційну підтримку, забезпечуючи культурний розвиток.

Варто зауважити, що державність – не лише політична ситуація, економічні та соціальні показники. Це ще й духовність суспільства, адже перетворення і спроби поліпшення життя в країні не будуть ефективними, якщо знижуватиметься культурний рівень людей, занепадатимуть духовні та моральні цінності.

Аналіз дослідження з цієї проблеми. Церковно-релігійну пресу, як складник загальноукраїнської журналістики, досліджувало чимало науковців: А. Бойко [1], В. Борщевич [2, 3; 82], В. Денисюк [4; 352], С. Кость, І. Мілясевич, І. Павлюк [7; 285; 18], А. Юраш [12; 3] та ін. У наукових розробках А. Юраша, С. Губенка, А. Бойко, О. Чиркової розглядалася церковно-релігійна преса здебільшого в історичному аспекті.

У межах певного регіону пресу досліджували М. Васильчук, В. Габор, І. Герман, В. Гутковський, І. Крупський, М. Миць, О. Дроздовська, М. Романюк, Н. Сидоренко, О. Сидоренко та О. Школьна, Л. Сніцарчук та ін.

На особливому значенні волинської церковної преси наголошує В. Борщевич: «Волинь 20-30-х років зробила вагомий внесок у життя Української церкви, розвинувши ряд церковних видань з оригінальним змістом. Враховуючи, що край залишався чи не єдиним з українських територій у складі Другої Речі Посполитої, де існувала україномовна церковна періодика, значення її ще більше зростало» [3; 104].

Церковний часопис згадується В. Денисюком у «Нарисах історії засобів масової інформації Волині ХХ поч. ХХІ ст.» [4; 12]. Про журнал «За соборність» згадується у томі І книги «Періодика Західної України 20-30-х рр. ХХ ст.: Матеріали до бібліографії» [8]; у бібліографічному дослідженні М. Мартинюка [6], списку періодичних видань Волині, Полісся, Підляшшя та Холмщини [9].

Згадаємо і тези І. Павлюка щодо часопису «За соборність»: «До недоліків у цьому виданні варто, на нашу думку, віднести вузьку спеціальність, тобто розрахунок лише на читача-члена Товариства ім. Петра Могили. Це не сприяло його популярності» [7; 39].

Важливим джерелом вивчення періодики Православної церкви Волині початку ХХ ст. є фонд Волинського обласного державного архіву, в якому зберігається православна періодика, зокрема і видання Товариства ім. митрополита Петра Могили «За соборність» (Луцьк, 1932-1935 рр.) та релігійно-громадський часопис «Шлях» (Луцьк, 1937-1939 рр.).

Дослідження показало, що питання функціонування діяльності Товариства ім. митрополита Петра Могили та їх видань зокрема досі залишається маловідомим, адже в радянський атеїстичний період дослідження православної преси практично не проводилось.

Активізація наукової зацікавленості до даного напрямку відбулась лише з кінця ХХ ст. Цей сегмент є малодослідженим, чим обумовлюється актуальність нашого дослідження.

Мета статті – з'ясувати структурне, змістове, тематичне наповнення видань Товариства ім. митрополита Петра Могили, а саме журналу «За соборність» (Луцьк, 1932-1935 рр.) та «Шлях» (Луцьк, 1937-1939 рр.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Після приходу Речі Посполитої на наші землі польські римо-католики оголосили свої претензії на володіння православними храмами Волині. Багато храмів було їм передано. Обумовлювалось і про передачу Луцького Троїцького собору. Однак влада молодій Польській державі боялась повстань православних волинян [1]. Та все ж погроми і закриття некатолицьких церков продовжувалось. За даними статистики Польщі, кількість віруючих католицької церкви серед жителів Волинського воєводства збільшилась з 9,6% від 1897 р. до 15,7% у 1931 р. [2]. За статистикою Луцької єпископської курії, католицьку віру щорічно приймало майже 3400 віруючих [2].

Незважаючи на складну політичну та релігійну ситуацію, з 1929 р. активізувалась діяльність православних братств на національному ґрунті. Основним завданням братчиків було збереження традицій, культури, освіти та православної віри. Після того, як у 1931 році Луцькому Чеснохресному братству надали юридичний статус згідно декрету Міністра релігійних визнань і народної освіти, братство змогло діяти офіційно, не викликаючи підозри в польських властей.

У 1931 року у м. Луцьк з'явилося Товариство ім. митрополита Петра Могили. На його меті було захистити українське православ'я на Західній Волині та розповідати православним волинянам про минуле [3; 104-106]. Філії знаходились у Володимирі-Волинському, Рівному, Крем'янці, Сарнах, Львові та в білоруській Новогрудці. На кінець 1932 року кількість членів товариства налічувала 635 осіб. Серед них було 129 священників, 506 світських осіб, головним чином учителів, робітників, адвокатів. А в 1936 році до товариства входило 942 дійсних членів [10].

За вісім років діяльності Товариство провело 33 засідання. В 1932-1935 роках Товариство ім. Петра Могили видавало неперіодичний журнал «За соборність», що містив до 40 сторінок, а 1937-1939 роках Товариством видавався журнал «Шлях», обсягом до 20 сторінок, але більшого формату.

Редакція видання «За соборність» розташовувалась у м. Луцьку (спочатку на вул. 3 Травня, 28, а згодом – на вул. Голувки, 8). Часопис друкувався у друкарні М. Шнайдера.

При товаристві 7 лютого 1935 року була створена Богословська теологічна секція, головою якої став єпископ Луцький Полікарп. Серед членів секції – чимало українських вчених та богословів. Секція займалась перекладом та видавництвом богословських книг, молитовників, партитур: Євангелія, Апостола, Октоїха, Мінея Святочна, Тріоду тощо.

У 1932-1935 роках Товариство випускало неперіодичний журнал «За Соборність». Усього було видано 9 випусків. Тематика журналу: православ'я в тогочасній Польщі, що визначається статтями «До питання про виборне духовенство», «Між Римом і Москвою», «Товариство Петра Могили про сучасне положення в Православній Церкві в Польщі» Івана Власовського, «Підстави новоунійної акції» (бібліографічні замітки), А. Світич-Туберозов «Соборне і виборне начало в житті Православної церкви», Б. Білецького «Сторінка з історії Волинської Духовної Семінарії й Київської Духовної Академії ХІХ ст.», Є. Саковича «Пінська Православна Конгрегація 1791 р.» та ін. Статті видрукувані переважно українською мовою, але були й білоруською та російською. Головний редактор – генеральний секретар Товариства проф. І. Власовський.

Журнал містив історичні матеріали церковної хроніки, меморіали Української Парламентарної репрезентації Волині, Управи Товариства і інше. Велика увага у виданні приділялася питанням, що обговорювались на зборах місцевого духівництва. Зокрема одне з чисел часопису майже повністю присвячене висвітленню звітності Волинських єпархіальних зборів.

У шостому числі «За Соборність» (1933 р.) надруковано маловідомий лист митрополита Петра Могили до Луцького Братства 1633 року, який вперше став доступним широкому загалу української громадськості [10].

Видання припинило виходити в зв'язку з переїздом головного редактора з Луцька до Крем'янця. Останній випуск 29-30 січня 1935 року містив опис Волинського Єпархіального зібрання.

У травні 1937 р. з благословення архієпископа Волинського Олексія Товариство розпочало друкувати щомісячний релігійно-громадський часопис «Шлях». Головний редактор – посол до польського сейму, проф. Є. Богуславський.

Назва журналу чітко характеризується словами архієпископа Волинського Олексія «Кожен чоловік має своє «святе святих» і йде своїм шляхом у житті своєму» [11].

Тематична спрямованість журналу «Шлях» подібна до попередника «За Соборність» і статті писались тими ж авторами. Однак були вже й нові імена серед авторів, зокрема А. Річинського «Загрожено пам'ятники української церковної архітектури у м. Тишівцях», «Пімста Сліпця», прот. Павла Пащевського «Із моїх спогадів про «зимовий похід» Армії УНР, Н. Кибалюка «Напровесні дзвони», «Шляхом Прометей», «Валуєвщина і доклад Російської академії наук з 1904 року», А. Дублянського «Опис іконостасу Братської церкви в Луцьку», «Дещо про різні записки на старих церковних книгах», В. Островського «На низинах і вершинах життя», С. Любарського «За червону кокарду зрадив рідних батьків», О. Кошульського «Св. Петро-Павлівська церква в с. Постійно», Б. Білецького «Преподобний Іов Залізо, ігумен і чудотворець Почаївський (1551-1651 рр.)», В. Косноцького «Пам'ятки про св. Рівноапостольного кн. Володимира» і ін.

Цінним є дослідження магістра А. Дублянського «Дещо про різні записки в старих церковних книгах», в якій автор вказує на особливості записів, зроблених на сторінках старих церковних рукописних богослужбових книг і першодруків з XV-XVIII ст. Одні записи належали до самої книги та її власника, інші – прояв бажань читача виявити свої думки на папері [5; 1-3]. Особливість у тому, що записи розтягувались на кілька сторінок, оскільки писались на вільних полях по кілька слів. Здійснювалось це для того, щоб його не могли знищити, вириваючи сторінку. А. Дублянський звернув увагу також на те, що незважаючи на слов'янську мову записів, читались вони українською мовою. Автор у статті наводить конкретні приклади записів з полів Богослужбових книг. Зокрема: на полях рукописного «Євангелія» з XVI ст. з храму св. Михайла села Більчині зберігся такий запис: «хто би мелсию Євангелію от престола і храма отдалити, анафема і анарамати і на страшному суде перед правдивим судиею будет термень мети і ответ ме дати. Аминь» [5; 2].

На сторінках рукописного Апостола XVI ст., що належав раніше церкві с. Теремно біля Луцька, був запис: «Року 1645 сію книгу рекою святой Апостол подал раб Божий Тимофей Максимович-Войтович Торговицький (з с. Торговиця на Волині) к церкви святой Пресвятой Рождества на честь і похвалу Господа Бога в Троїце Єдиному вечними часи. Аби не била отделена от святой Пречистой. А хто би ся отважил отдалити а любо продати, да будет проклят от святих отец триста і осмдесят» [5; 2].

Рукописний Октоїх першої половини XVII ст. містить такий запис: «Сію книгу глаголемою Шестобник отметив раб Божий Тимофій Сентюрський со женою своєю Федорою і чади своїми за отпущеніє грехов своих до храма Св. архистратига Михайла до веси Черниці, а хтоби могло отдалити от того храма да будет проклят».

На полях рукописного Церковного Співаника 1741 року з церкви с. Борохів біля Луцька, є запис українською мовою: «Од раба Божія Василя Червенського мешчанина купив чи за золотих 13 на польську монету за власну свою працу Синове своєму на ім'я Сомоил, а хто би єи мав украсти да будет проклят» [5; 3].

Журнал «За Соборність» у поліграфічному та науковому відношенні був значно авторитетніший за свій попередник. Усього було надруковано 28 випусків. Однак після приходу у вересні 1939 року московсько-більшовицького атеїзму, діяльність Товариства ім.

митрополита Петра Могили припинила свою діяльність. Ліквідувалось все, що суперечило комуністичній ідеології: святе українське православ'я, книги, журнали, газети. Після приходу 24 червня 1941 року до Луцька німецьких окупантів, ситуація не покращилась. Фашисти не дозволили УАПЦ мати жодного видання, лише в Луцьку 1941 року вдалося надрукувати рідною мовою «Псалтир» за текстом видання Українського Наукового інституту у Варшаві за польських часів.

Отже, проаналізувавши зміст, основні засади та проблемно-тематичний рівень матеріалів неперіодичного видання Товариства ім. митрополита Петра Могили «За соборність» та часопису «Шлях», зазначимо, що журнали протягом свого існування публікували відомості про минуле української церкви, розглядали актуальні на той час питання церковної реформи, пропагували українську мову богослужіння, об'єднували православних волинян навколо єдиної концепції – церковної та державної незалежності українського народу. Місцеві видання достовірно і правдиво розкривали події тогочасного церковно-релігійного та громадсько-політичного життя, тому слугували історичним контекстом для розуміння та вивчення журналістики Волині та України загалом. Діяльність Товариства відіграла помітну роль у формуванні української свідомості та збереженні національних та релігійних традицій.

Список використаної літератури

1. **Бойко А. А.** Преса православної церкви в Україні 1900-1917 рр. Культура. Суспільство. Мораль : монографія / А. А. Бойко. – Д. : Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2002. – 308 с.
2. **Борщевич В. Т.** Волинський пом'яник / В. Т. Борщевич. – Рівне, 2004. – 408 с.
3. **Борщевич В. Т.** Українське церковне відродження на Волині (20-40 рр. ХХ ст.) / В. Т. Борщевич. – Луцьк : Вежа, 2000. – 254 с.
4. **Денисюк В. Т.** Журналістика Волині : факти й імена. Нариси історії засобів масової інформації Волині ХХ-ХХІ ст. / В. Т. Денисюк. – Луцьк : Надстир'я, 2005.
5. **Дублянський А.** Деяко про різні записи в старих церковних книгах / А. Дублянський. – Луцьк : Шлях, 1939. – № 4-5.
6. **Мартинюк М.** Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної Європи (1914-1939 рр.) : Матеріали до бібліографії / М. Мартинюк. – Л., 1998. – С. 86-87.
7. **Павлюк І. З.** Українська легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917-1939, 1941-1944 рр. / І. З. Павлюк / НАН України, Львівська наук. б-ка ім. В. Стефаника, Науково-дослідний центр періодики. – Л. : Каменяр, 2001.
8. **Періодика Західної України 21-30-х рр. ХХ ст.** : Матеріали до бібліографії / за ред. М. М. Романюка. – Л., 1998. – Т. 1. – 100 с.
9. **Періодичні видання Волині, Полісся, Підляшшя та Холмщини (1836-1944)** : список / АН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, НДЦ періодики ; укл. Ю. Ващук, Г. Бухало, О. Ошуркевич. – Л., 1994. – 52 с.
10. **Рожко В.** Товариство ім. Петра Могили в Луцьку 1931-1939 рр. та його громадсько-релігійна діяльність / В. Рожко // Історія релігій в Україні : Тези повідомлень IV міжнар. круглого столу, Львів, 3-8 травня 1996 р.
11. **Шлях.** – Луцьк, 1937, ч. I. – С. 2-3.
12. **Юраш А. В.** Українська церква в контексті сучасних політико-конфесійних та комунікативних процесів (історико-типологічний аспект) : автореф. дис... канд. політ. наук : 23.00.01 – «Теорія та історія політичної науки» / А. В. Юраш / Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Л., 1996. – 24 с.

Резюме

Проаналізовано культурологічні аспекти діяльності Товариства ім. митрополита Петра Могили в Луцьку 1932-1939 рр. Концентрується увага на їх видавничій діяльності та

аналізі виданих матеріалів.

Ключові слова: видавнича справа на Волині, релігійна журналістика, православна преса, Товариство імені митрополита Петра Могили.

Summary

Blyashuk O. Publishing Society of Metropolitan Petro Mohyla in Lutsk in 1932-1939: cultural-historical aspect

The article analyzes the cultural aspects of the Society of Metropolitan Petro Mohyla in Lutsk 1932-1939 years. Concentrated their attention on the publishing and analyzing published materials.

Key words: Publishing in Volyn, religious journalism, the Orthodox press, Society of Metropolitan Petro Mohyla.

Аннотация

Проанализированы культурологические аспекты деятельности Общества им. митрополита Петра Могилы в Луцке 1932-1939 годах. Концентрируется внимание на их издательской деятельности и анализе выданных материалов.

Ключевые слова: издательское дело на Волини, религиозная журналистика, православная преса, Общество имени митрополита Петра Могилы.

Надійшла до редакції 26.11.2013 р.